חיזוק קשרי ישראל-סודן ושימור הסכמי אברהם

written by דוד אהרונסון | 11.03.2024

נקודות עיקריות

- עבד אל-פתאח אל-בורהאן, מנהיג מועצת הריבונות של סודן, נשיאות המעבר במדינה, נקט צעדים חשובים כדי להפגין את מחויבותו לשלום עם ישראל. בירושלים חייבים לברך על המחויבות הרצינית הזו ולאמץ אותה, במקום להתייחס אליה כמובנת מאליה.
- המענה לפעילות מערערת היציבות של איראן בסודן הוא שיתוף פעולה ביטחוני נרחב יותר בין ישראל לסודן. שיתוף פעולה כזה יסייע למנוע את השימוש בשטח סודני להברחת נשק איראני לחמאס בעזה.
- כמדינה השלישית בגודלה באפריקה, לסודן יש פוטנציאל להפוך ליצואנית גדולה של חיטה ומוצרים חקלאיים. ניתן לממש את הפוטנציאל הזה באמצעות שיתוף פעולה עם חברות אגרי-טק ישראליות, שתספקנה את הטכנולוגיה הדרושה לפיתוח האדמה הפורייה בסודן.
- כשם ששלום בין ישראל וערב הסעודית עדיין אפשרי למרות חידוש הקשרים של סעודיה עם איראן, כך גם שלום בין ישראל לסודן עדיין אפשרי למרות חידוש הקשרים של סודן עם איראן.

לפני ארבע שנים, ב-3 בפברואר 2020, ונגד כל הסיכויים והציפיות במזרח התיכון, התקיימה פגישה דרמטית: במהלך ביקור עבודה של ראש ממשלת ישראל בנימין נתניהו באוגנדה, הוא נפגש עם מנהיג סודן, עבד אל-פתאח אל-בורהאן.

הפגישה היוותה פריצת דרך מסיבות רבות. ראשית, משום שעד אז נודעה סודן בישראל בעיקר כמדינה שאירחה את פסגת חרטום של הליגה הערבית בשנת 1967. פסגה זו, שהתכנסה בעקבות הניצחון המכריע של ישראל במלחמת ששת הימים, הניחה את היסוד ל"שלושת הלאווים" של הליגה הערבית: "לא לשלום עם ישראל, לא להכרה בישראל, ולא למשא ומתן עם ישראל".

הפגישה בין נתניהו לבורהאן בשנת 2020 עזרה לשנות את הלך הרוח של הערבים והישראלים, וגרמה להם להבין שהאזור משתנה לטובה. התברר שהקמפיין המוצלח של נתניהו להרחבת המעורבות של ישראל באפריקה ("ישראל חוזרת לאפריקה, ואפריקה חוזרת לישראל") הניב תוצאות חיוביות גם בעולם הערבי. הפרסום המיידי של הפגישה בהודעה לעיתונות בהסכמה משותפת של נתניהו ובורהאן הוכיח שסודן מעוניינת בפומביות הקשר.

שלושה ימים לאחר מכן, ב-6 בפברואר 2020, הודיע בורהאן שסודן תאפשר למטוסים ישראליים להשתמש במרחב האווירי שלה. האישור קיצר במידה ניכרת את זמן הטיסה בין תל אביב ליוהנסבורג וליעדים נוספים. ואכן, ב-16 בפברואר 2020 נכנסה לראשונה טיסה ישראלית מסחרית למרחב האווירי של סודן, רגע היסטורי שהוכיח את מחויבותו של בורהאן לנרמול הקשרים עם ישראל.

לבסוף נערכה ב-23 באוקטובר 2020 שיחת טלפון משולשת בין בורהאן, נתניהו ונשיא ארה"ב דאז, דונלד טראמפ. בשיחת טלפון זו סוכם שסודן תחתום על הסכמי אברהם ותנרמל את הקשרים עם ישראל, ובתמורה תסיר ארה"ב את סודן מרשימת המדינות הנותנות חסות לטרור. ב-6 בינואר2021 חתמה סודן רשמית על הסכמי אברהם, וב-20 באפריל 2021 ביטל בורהאן את החרם הרשמי של סודן על ישראל.

אולם מאז נרשמה התקדמות מועטה בלבד בהגעה להסכם נורמליזציה מלא. ממשל ביידן, וכך גם ממשלת בנט-לפיד, בחרו לשמור על מרחק מבורהאן. למרבה הצער, הם התעלמו מאפיקים פוטנציאליים לשיתופי פעולה. אך בורהאן הפגין סבלנות ונותר אופטימי שישראל תקדם בסופו של דבר את הנורמליזציה שלה עם ארצו. תעיד על כך העובדה שבספטמבר 2022 אמר בורהאן בריאיון כי יבקר בישראל אם וכאשר יוזמן אליה, וכן שבנובמבר 2022 היה מראשוני מנהיגי העולם שבירכו את נתניהו על חזרתו לתפקיד ראש ממשלת ישראל.

לרוע המזל, באפריל 2023 פתחו כוחות יריבים במרד, התפתחות שדרדרה את סודן למלחמת אזרחים הרסנית והקשה עוד יותר על מהלך העניינים. בורהאן הצליח לשמור על השליטה בחלק גדול מסודן, בעוד שכוחות המורדים ספגו עוד ועוד סנקציות וגינויים מצד גורמים אמריקניים ומערביים רשמיים.

בורהאן ערך גם ביקורים חשובים בסעודיה ובמצרים, מדינות שהמשיכו להביע בו תמיכה. בנוסף הוא ייצג את סודן בעצרת הכללית של האו"ם בניו יורק בספטמבר 2023, ואף נפגש עם נשיא אוקראינה זלנסקי.

אולם בסופו של דבר, לנוכח היעדר תמיכה משמעותית מארה"ב, מישראל וממדינות מערביות נוספות על רקע מלחמת האזרחים בסודן, הסכים בורהאן באי רצון להצעה האיראנית לחדש את היחסים הדיפלומטיים עם טהרן ולחתום עימה על עסקאות נשק. ההתפתחות המצערת הזאת מדגישה מציאות חשובה שישראל חייבת להכיר בה: בכל מקום בעולם שבו ישראל מזניחה את יחסיה, אויבינו מרחיבים במהירות את השפעתם. בכל מקום שבו ישראל אינה חותרת באופן יזום לשלום, שגשוג וביטחון איראן חותרת באופן יזום לטרור, מלחמה ורצח עם.

כמו הסעודים, גם בורהאן היה מעדיף שלא לעשות עסקה עם השטן באיראן. ניתן להסיק זאת מהחלטתו האחרונה לאסור בניית בסיס ימי איראני בנמל סודן. אבל בדיוק כשם שהחלטת מנהיגי המערב להרחיק את עצמם מיורש העצר הסעודי מוחמד בן סלמאן הביאה את ערב

הסעודית להתקרב לסין ולאיראן, כך גישתו הדומה של המערב כלפי בורהאן הובילה לחידוש הקשרים בין סודן לאיראן; מצד שני, כשם ששלום עם סעודיה עדיין אפשרי למרות חידוש הקשרים בין סעודיה לאיראן, כך גם סגירת הסכם השלום בין ישראל לסודן עדיין אפשרית למרות העסקה של בורהאן עם איראן.

ישראל צריכה לשקול להציע לבורהאן דרכים לשיתוף פעולה ביטחוני שתאפשרנה לסודן לבטל את ההסכם שלו עם איראן, או לכל הפחות לצמצם את הצורך שלו בסיוע צבאי מאיראן. כך למשל, אפשר להציע לסודן אפשרויות לשיתוף פעולה עם חברות ביטחוניות ישראליות, ובתוכן חברות שכבר הרחיבו את יחסיהן עם מדינות נוספות בהסכמי אברהם מאז חתימתם. חשוב מאוד שישראל ולא איראן תהיה זו שתבסס קשר חזק עם הצבא וכוחות הביטחון של סודן. ישראל וסודן צריכות לעבוד יחדיו, ובייחוד בזמן המלחמה של ישראל בחמאס, כדי למנוע שימוש בשטח סודני להברחת נשק איראני לרצועת עזה. תיאום ביטחוני כזה יחזק מאוד את ההרתעה האזורית של ישראל.

לסודן יש גם פוטנציאל לתרום לשגשוג האזור, בין היתר באמצעות שיפור שיתוף הפעולה החקלאי עם ישראל. סודן היא המדינה השלישית בגודלה באפריקה, ובית לשטחים נרחבים של קרקע חקלאית פורייה. בעבר שימשה סודן כיצואנית גדולה של חיטה וכותנה, וכתוצאה ממלחמת רוסיה-אוקראינה יש לסודן פוטנציאל להפוך שוב לספקית מרכזית של חיטה לאירופה ולאפריקה. היא יכולה לחבור לחברות אגרי-טק ישראליות לשם כך. יהיה זה הישג גדול הן לכלכלת ישראל והן לכלכלת סודן, שיביא את תושבי האזור ליהנות מפירות השלום במלוא מובן המילה.

יש מי שעדיין מטילים ספק במחויבותו של בורהאן לנרמול היחסים עם ישראל. אולם כאמור, בורהאן הוכיח בגלוי את רצינותו בכל הקשור לשלום עם ישראל באמצעות מפגש פומבי עם ראש ממשלת ישראל, ביטול החרם הסודני על ישראל, פתיחת המרחב האווירי של סודן לטיסות ישראליות והצטרפות להסכמי אברהם. קבוצות המורדים השונות בסודן לא יזמו צעדים דומים לנורמליזציה עם ישראל בוודאי לא בפומבי.

חרף מלחמת האזרחים בסודן והסכסוך בין ישראל לחמאס, יוזמות לשיתוף פעולה ביטחוני וכלכלי עם בורהאן וממשלתו תסייענה להבטיח שסודן תישאר חלק מהסכמי אברהם. שיתוף פעולה מכריע כזה בזמן כה מהותי יאפשר לישראל וסודן לחתום סוף-סוף על הסכם הנורמליזציה המיוחל ולהגשים את הפוטנציאל לשלום.